

Ir. J.M. Biemans

**HET LAND- EN TUINBOUWONDERWIJS IN DE
IN DE PROVINCIE NOORDBRABANT**

Een onderzoek in samenwerking met
de "Commissie Sociaal-Economisch Onderzoek"
van de Provinciale Raad voor de Bedrijfsontwikkeling
in de Land- en Tuinbouw in Noordbrabant

No. 2.1

L26
2.1c

April 1968

Landbouw-Economisch Instituut
Conradkade 175 - 's-Gravenhage Tel. 61.41.61
Publikatie toegestaan mits met duidelijke bronvermelding

128531

INHOUDSOPGAVE

	Blz.
WOORD VOORAF	5
INLEIDING	7
HOOFDSTUK I	De ontwikkeling van de deelneming aan het agrarisch onderwijs in de periode 1959/ 60 - 1966/ 67
§ 1. Het aantal leerlingen	8
§ 2. Verschuivingen in de deelneming aan het land- en tuinbouwonderwijs.	13
HOOFDSTUK II	De regionale en sociale herkomst, de vooropleiding en de bestemming van de leerlingen
§ 1. De regionale herkomst van de leerlingen	16
§ 2. De leerlingen naar het beroep van de vader	18
§ 3. De vooropleiding van de leerlingen	20
§ 4. De bestemming van de gediplomeerde leerlingen	21
HOOFDSTUK III	Bezetting en capaciteit van het agrarisch onderwijs
§ 1. Bezetting en capaciteit	23
§ 2. Enkele gedachten over de mogelijke toekomstige ontwikkeling	25
SAMENVATTING	28
BIJLAGEN	32

Woord Vooraf

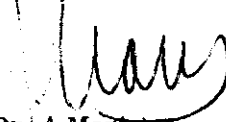
Op verzoek van de Werkgroep Sociaal-Economisch Onderzoek van de Provinciale Raad voor de Bedrijfsontwikkeling in de Landbouw in Noordbrabant, werd door het Landbouw-Economisch Instituut een onderzoek verricht naar enkele aspecten van het agrarisch onderwijs in Noordbrabant. In deze studie zijn de resultaten van dit onderzoek neergelegd.

Het onderzoek is beperkt van opzet. Het beoogt niet meer dan: a) op basis van aanwezig statistisch materiaal een overzicht te geven van enkele ontwikkelingstendenties, die zich in de afgelopen jaren met betrekking tot het agrarisch onderwijs in Noordbrabant hebben voorgedaan, en b) een indruk te verschaffen van de mate, waarin van de capaciteit van het onderwijsapparaat gebruik wordt gemaakt.

Het onderzoek werd verricht door Ir.J.M.Biemans van de Afdeling Streekonderzoek, onder leiding van Ir.A.L.G.M. Bauwens.

's-Gravenhage, april 1968

De Directeur

(Dr. A. Maris)

Inleiding

In de achter ons liggende jaren is het aantal leerlingen, dat agrarisch onderwijs volgt, belangrijk gedaald. Ook in de provincie Noordbrabant heeft zich deze daling voorgedaan. Om hieromtrent nader geïnformeerd te worden, verzocht de Sociaal-Economische Werkgroep van het Provinciaal Onderzoekcentrum voor de Land- en Tuinbouw in Noordbrabant het Landbouw-Economisch Instituut een onderzoek in te stellen. In dit onderzoek zou in het bijzonder op de volgende vragen dienen te worden ingegaan:

1. Hoe heeft zich in de afgelopen jaren het leerlingenaantal van de verschillende vormen van agrarisch onderwijs in Noordbrabant ontwikkeld ?
Welke verschuivingen hebben zich hierbij tussen de onderscheiden vormen van agrarisch onderwijs voorgedaan ?
2. Hoe staat het met de regionale en sociale herkomst, de vooropleiding en de bestemming van de leerlingen ?
3. Is de capaciteit van het agrarisch onderwijsapparaat in voldoende mate afgestemd op de momentele bezetting van het land- en tuinbouwonderwijs ?

Het onderzoek beperkt zich in hoofdzaak tot het lager en middelbaar agrarisch dagonderwijs. In hoofdstuk I is bovendien ook het cursusonderwijs in beschouwing genomen.

HOOFDSTUK I

De ontwikkeling van de deelneming aan het agrarisch onderwijs in de periode 1959/60 - 1966/67

In dit hoofdstuk wordt het verloop van de deelneming aan het land- en tuinbouwonderwijs in de afgelopen zes jaar geschetst. Begonnen wordt met een overzicht van de ontwikkeling van het aantal leerlingen (§ 1). Daarna zal worden ingegaan op een tweetal verschuivingen, die zich in de desbetreffende jaren hebben voorgedaan in de belangstelling voor de verschillende vormen van agrarisch onderwijs (§ 2.).

§ 1. Het aantal leerlingen

Tabel 1 geeft een eerste indruk van de ontwikkeling van het leerlingen-aantal van de verschillende vormen van onderwijs. Beziat men de totaal-cijfers, dan blijkt er zich een aanzienlijke daling te hebben voorgedaan. In de periode 1959/60 - 1965/66 verminderde het totale aantal leerlingen met 37%. Per jaar betekent dit een gemiddelde afname van 6,1%.

De daling is het sterkst geweest bij de algemene cursussen. Hier daalde het aantal leerlingen met gemiddeld 13,3% per jaar. Bij de speciale cursussen bedroeg dit percentage 4,7% en bij het lager agrarisch dag- onderwijs 6,3%. Alleen bij de middelbare land- en tuinbouwscholen is het aantal leerlingen niet verminderd, althans wanneer men het begin en het einde van de beschouwde periode met elkaar vergelijkt.

Tabel 1. Het aantal leerlingen van de land- en tuinbouw cursussen, lagere en middelbare land- en/of tuinbouwscholen, 1959/60-1965/66

School- of cur- susjaar	Algemene cursussen		Speciale cursussen		Lager agr. dagonderw.		Middelb. agr.dag- onderw.		Totaal	
	aant. leerl.	index 100	aant. leerl.	index 100	aant. leerl.	index 100	aant. leerl.	index 100	aant. leerl.	index 100
1959/60	1360	100	4243	100	3105	100	492	100	9200	100
1960/61	1089	80	4914	116	2855	92	490	100	9348	102
1961/62	617	45	4615	109	2863	92	442	90	8537	93
1962/63	548	40	3364	79	2783	90	429	87	7124	77
1963/64	400	29	3391	80	2431	78	452	92	6674	73
1964/65	378	28	3048	72	2164	70	496	101	6086	67
1965/66	267	20	3071	72	1935	62	509	104	5782	63
1966/67	1)	1)	1)	1)	1804	59	528	107		

1) Nog niet bekend.

Bron: Ministerie van Landbouw en Visserij.

Na dit eerste, algemene overzicht, zullen wij thans nader ingaan op de ontwikkeling van de deelneming aan de afzonderlijke vormen van onderwijs.

a. De land- en tuinbouw cursussen

De land- en tuinbouw cursussen zijn te onderscheiden in algemene en speciale cursussen. De eerstgenoemde kunnen worden beschouwd als de eenvoudigste vorm van elementair agrarisch onderwijs. De speciale cursussen zijn bestemd voor oudere leerlingen, die in de regel reeds lager agrarisch onderwijs hebben gevolgd; op deze cursussen wordt op bepaalde onderdelen van het land- of tuinbouwbedrijf dieper ingegaan.

Uit tabel 2 blijkt, dat zowel het aantal algemene cursussen alsook de deelneming in de jaren tussen 1959/60 en 1965/66 sterk is gedaald. De daling is bij de algemene landbouw cursussen aanvankelijk groter geweest dan bij de algemene tuinbouw cursussen. Door de sterke vermindering, die de tuinbouw cursussen in het laatste cursusjaar te zien geven, is evenwel de afnemng voor de gehele periode voor beide soorten cursussen vrijwel even sterk.

Tabel 2. Het aantal algemene land- en tuinbouw cursussen en het aantal leerlingen, 1959/60 - 1965/66

Cursusjaar	Alg. landbouw cursussen			Alg. tuinbouw cursussen		
	aantal cursussen	leerlingen	index aantal leerl.	aantal cursussen	leerlingen	index aantal leerl.
1959/60	19	305	100	55	1055	100
1960/61	15	249	82	48	840	80
1961/62	11	159	52	27	458	43
1962/63	5	69	23	29	479	45
1963/64	3	36	12	23	364	35
1964/65	3	48	16	19	330	31
1965/66	4	62	20	12	205	19

Bron: Ministerie van Landbouw en Visserij.

Ook de speciale cursussen zijn in aantal verminderd evenals het aantal leerlingen, dat deze vorm van onderwijs volgde. De vermindering is echter veel minder scherp dan bij de algemene cursussen het geval was.

Tabel 3. Het aantal speciale land- en tuinbouw cursussen en het aantal leerlingen, 1959/60 - 1965/66

Cursusjaar	Spec. landbouw cursussen			Spec. tuinbouw cursussen		
	aantal	index		aantal	index	
	cursussen	leer- lingen	aantal leerl.	cursussen	leer- lingen	aantal leerl.
1959/60	179	2961	100	80	1282	100
1960/61	206	3659	124	72	1255	98
1961/62	184	3327	112	79	1288	100
1962/63	140	2308	78	69	1056	82
1963/64	125	2129	72	76	1262	98
1964/65	135	2148	72	54	900	70
1965/66	132	2112	71	62	959	75

Bron: Ministerie van Landbouw en Visserij.

b. De lagere land- en tuinbouwscholen

Bij het lager agrarisch dagonderwijs kunnen drie schooltypen worden onderscheiden, nl. de lagere landbouwschool, de lagere land- en tuinbouwschool en de lagere tuinbouwschool. Zoals de benamingen reeds aangegeven, is het onderwijs op deze scholen resp. gericht op de landbouw, de land- en/of tuinbouw en de tuinbouw. De algemeen vormende vakken nemen een belangrijke plaats in het studieprogramma in. De opleidingen duren vier jaar. Het aantal lesdagen per week bedraagt 5 voor het eerste en tweede leerjaar, 4 voor het derde en 3 voor het vierde leerjaar.

Zoals blijkt uit tabel 4 is het aantal lagere landbouwscholen belangrijk gedaald. Terwijl in het schooljaar 1959/60 in de provincie Noordbrabant nog 31 lagere landbouwscholen werden geteld, waren er in 1966/67 nog slechts 17. Deze daling is enerzijds veroorzaakt door de sluiting van 11 scholen (en wel die te Eersel, Haaren, Maarheeze, Made, Megen, St. Oedenrode, Rucphen, Schaijk, Sprang-Capelle, Uden en Vierlingsbeek). Anderzijds heeft ook de overgang van 4 scholen (Andel, St. Anthonis, Beers en Mierlo-Hout) naar een ander schooltype een rol gespeeld. Eén lagere land- en tuinbouwschool (nl. die te Etten) werd omgevormd tot lagere landbouwschool.

Ook het aantal leerlingen, dat de lagere landbouwschool volgde, verminderde sterk: 60% in de periode 1959/60 - 1966/67.

Tabel 4. Het aantal lagere landbouwscholen en het aantal leerlingen, 1959/60 - 1966/67 1)

Schooljaar	Aantal		Index aantal leerlingen
	scholen	leerlingen	
1959/60	31	1940	100
1960/61	29	1684	87
1961/62	26	1652	85
1962/63	23	1506	78
1963/64	19	1118	58
1964/65	18	1016	52
1965/66	18	899	46
1966/67	17	777	40

1) Zie voor gegevens per school bijlage 2.

Bron: Ministerie van Landbouw en Visserij.

Geheel anders is de ontwikkeling, die de gecombineerde land- en tuinbouwscholen te zien geven. Ofschoon 2 scholen (nl. die te Breda en Eindhoven) overgingen naar de categorie van de lagere tuinbouwscholen, veranderde het totale aantal land- en tuinbouwscholen niet noemenswaard. Zulks als gevolg van het feit, dat 4 landbouwscholen (Andel, St. Anthonis, Beers en Mierlo-Hout) in de loop van de beschouwde periode werden omgevormd tot lagere land- en tuinbouwscholen. Slechts 1 school (Ulvenhout) werd opgeheven. Eveneens 1 school (Etten) ging over naar de categorie van de landbouwscholen.

Het aantal leerlingen nam in de jaren tussen 1959/60 en 1963/64 toe met 11% om daarna vrij sterk te dalen.

Tabel 5. Het aantal lagere land- en tuinbouwscholen en het aantal leerlingen, 1959/60 - 1966/67 1)

Schooljaar	Aantal		Index aantal leerlingen
	scholen	leerlingen	
1959/60	8	619	100
1960/61	9	583	94
1961/62	9	662	107
1962/63	8	675	109
1963/64	8	686	111
1964/65	7	576	93
1965/66	7	508	82
1966/67	8	515	83

1) Voor gegevens per school zie bijlage 3.

Bron: Ministerie van Landbouw en Visserij.

Bij de lagere tuinbouwscholen is het totale leerlingenaantal nagenoeg niet veranderd, althans wanneer men het eerste en het laatste schooljaar met elkaar vergelijkt. De ontwikkelingen na 1963/64 doen echter vermoeden, dat ook hier het getij keert. Het aantal scholen is tussen 1959/60 en 1966/67 met 2 gestegen (Breda en Eindhoven). Slechts 1 school (die te Mill) werd gesloten.

Tabel 6. Het aantal lagere tuinbouwscholen en het aantal leerlingen, 1959/60 - 1966/67 1)

Schooljaar	Aantal		Index aantal leerlingen
	scholen	leerlingen	
1959/60	6	546	100
1960/61	7	588	108
1961/62	7	549	101
1962/63	8	602	110
1963/64	8	627	115
1964/65	8	572	105
1965/66	8	528	97
1966/67	8	512	94

1) Voor gegevens per school zie bijlage 4.

Bron: Ministerie van Landbouw en Visserij.

c. De middelbare land- en tuinbouwscholen

Het middelbaar agrarisch dagonderwijs beoogt de kennis van het land- en tuinbouwbedrijf te verbreden en te verdiepen. Aan algemene vorming wordt vrij veel aandacht besteed. De opleiding duurt twee (soms drie) winterhalfjaren.

Zoals uit tabel 7 blijkt, is het aantal middelbare landbouwscholen in de loop van de periode 1959/60 - 1966/67 met één vermeerderd. Het aantal leerlingen vertoonde enige jaren achtereen een duidelijke daling, doch nam in de laatste schooljaren weer toe.

Noordbrabant telt slechts één middelbare land- en tuinbouwschool (Breda). Het aantal leerlingen vertoont na een daling gedurende enkele jaren aan het einde van de periode een stijgende tendentie.

Tabel 7. Het aantal middelbare land- en tuinbouwscholen en het aantal leerlingen, 1959/60 - 1966/67 1)

Schooljaar	Midd. landbouwscholen			Midd.land-en tuinb.scholen		
	aantal	scholen leer- lingen	index aantal leerl.	aantal	scholen leer- lingen	index aantal leerl.
1959/60	5	346	100	1	146	100
1960/61	5	362	105	1	128	88
1961/62	6	324	94	1	118	81
1962/63	6	310	90	1	119	82
1963/64	6	315	91	1	137	94
1964/65	6	348	101	1	148	101
1965/66	6	359	104	1	150	103
1966/67	6	362	105	1	166	114

1) Voor gegevens per school wordt verwezen naar bijlage 5.

Bron: Ministerie van Landbouw en Visserij en N.C.B.

§ 2. Verschuivingen in de deelneming aan het land- en tuinbouwonderwijs

In het voorgaande is gebleken, dat de ontwikkeling van het aantal leerlingen in de periode 1959/60 - 1966/67 (1965/66) niet voor alle beschouwde vormen van agrarisch onderwijs dezelfde is geweest. De daling van de deelneming, zoals die in § 1. werd gesignaleerd, moet dus gepaard zijn gegaan met verschuivingen in de deelneming.

a. De verschuiving van cursus- naar dagonderwijs

In tabel 8 is voor de schooljaren 1959/60 en 1965/66 nagegaan, wat het aandeel is van de verschillende vormen van onderwijs in het totale leerlingenaantal. De speciale cursussen zijn hierbij buiten beschouwing gelaten. Zulks in verband met het afwijkende karakter van deze vorm van onderwijs. Duidelijk komt uit de cijfers van tabel 8 naar voren, dat er zich een verschuiving heeft voltrokken van cursus-naar dagonderwijs.

Tabel 8. Het aandeel van de verschillende vormen van agrarisch onderwijs in het totale aantal leerlingen, 1959/60 en 1965/66.

Vorm van onderwijs	Aantal leerlingen			
	1959/60		1965/66	
	abs.	%	abs.	%
Alg. cursus	1360	27	267	10
L.lb.s.	1940	39	899	33
L.lb. en tb.s.	619	13	508	19
L.tb.s.	546	11	528	19
Totaal	3105	63	1935	71
Midd. lb.s.	346	7	359	13
Midd. tb.s.	146	3	150	6
Totaal	492	10	509	19
Alg.totaal	4957	100	2711	100

De algemene land- en tuinbouw cursussen blijken momenteel nog slechts een geringe betekenis te hebben. Hun aandeel in het totale aantal leerlingen daalde van 27% in 1959/60 tot 10% in 1965/66.

Het aandeel van de lagere landbouwscholen is teruggelopen van 39% tot 33%. De lagere land- en tuinbouwscholen en de lagere tuinbouwscholen vertonen een toename, hetgeen wel verband zal houden met de relatief vermeerderde belangstelling voor het tuinbouwonderwijs (zie b). Ook het middelbare dagonderwijs heeft relatief gezien aan betekenis gewonnen (toename van 9%).

Uit de verschuiving van cursus naar dagonderwijs mag worden geconcludeerd, dat de kwaliteit van het gevolgde onderwijs is verbeterd. Men dient echter wel te bedenken, dat de gesignaleerde verschuivingen tot stand zijn gekomen, niet doordat de deelneming aan het dagonderwijs is toegenomen, doch doordat deze minder sterk is gedaald dan de deelneming aan het algemeen cursusonderwijs.

b. De verschuiving van landbouw- naar tuinbouwonderwijs

Uit § 1 bleek, dat de daling van het aantal leerlingen van de algemene landbouw cursussen vrijwel van dezelfde orde van grootte was als die van de algemene tuinbouw cursussen. Bij de speciale cursussen bestaat er in dit opzicht een - overigens gering - verschil tussen landbouw- en tuinbouw cursussen. De speciale tuinbouw cursussen vertonen nl. een iets minder sterke daling van het leerlingenaantal, waardoor hier een kleine verschuiving is opgetreden van landbouw- naar tuinbouwonderwijs. Terwijl nl. in 1959/60 het aantal tuinbouwleerlingen 30,2% uitmaakte van het totale aantal leerlingen, dat een speciale cursus volgde, bedroeg dit percentage in 1965/66 31,2%.

Uit de in § 1 vermelde cijfers is niet zonder meer af te leiden, of er zich bij de lagere agrarische scholen een verschuiving in de deelneming

heeft voorgedaan. De gecombineerde lagere land- en tuinbouwscholen hebben immers zowel een landbouw- als een tuinbouwafdeling.

Sinds het schooljaar 1961/62 doet het Ministerie van Landbouw en Visserij voor de gecombineerde lagere agrarische scholen afzonderlijk opgave van het aantal leerlingen, dat landbouw- en dat tuinbouwonderwijs volgt. Vergelijkt men nu de gegevens van 1961/62 met die van 1965/66, dan blijkt, dat het percentage tuinbouwleerlingen op deze scholen is gestegen van 49,1% naar 53,4%. Deze percentages hebben betrekking op de leerlingen van het 3e en 4e leerjaar. De splitsing in landbouw- en tuinbouwklas heeft nl. eerst in het 3e leerjaar plaats. Het 1e en 2e leerjaar vormen de basisopleiding voor beide richtingen.

Gaat men uit van alle lagere land- en/of tuinbouwscholen, dan komt men tot de constatering, dat van de leerlingen in het 3e en 4e leerjaar in 1961/62 33,6% tuinbouwonderwijs volgde en in 1965/66 40,4%. Er is dus inderdaad sprake van een verschuiving in de deelneming van landbouw- naar tuinbouwonderwijs.

Ook bij het middelbaar agrarisch dagonderwijs heeft deze verschuiving plaatsgehad. Van het totale aantal leerlingen volgde in het schooljaar 1959/60 nog slechts 10,8% tuinbouwonderwijs. In 1961/62 was dit 11,5%, in 1963/64 reeds 14,4% en in 1965/66 18,2%.

Ook t.a.v. de geconstateerde verschuiving van landbouw- naar tuinbouwonderwijs dient te worden bedacht, dat deze is veroorzaakt door het feit, dat het aantal tuinbouwleerlingen minder sterk is gedaald dan het aantal landbouwleerlingen. Alleen voor het middelbaar agrarisch onderwijs geldt, dat het aantal tuinbouwleerlingen niet alleen relatief, doch ook absoluut is toegenomen.

HOOFDSTUK II

De regionale en sociale herkomst.

de vooropleiding en de bestemming van de leerlingen

In dit hoofdstuk zal aandacht geschonken worden aan de regionale en sociale herkomst, de vooropleiding en de bestemming van de leerlingen van het lager en middelbaar agrarisch onderwijs. Gegevens hieromtrent worden niet elk jaar verzameld. De meest recente cijfers hebben betrekking op het schooljaar 1963/64.

De land- en tuinbouw cursussen blijven buiten beschouwing, aangezien van de leerlingen, die deze vorm van onderwijs volgen, de nodige gegevens ontbreken.

§ 1. De regionale herkomst van de leerlingen

In tabel 9 zijn de leerlingen, die in het schooljaar 1963/64 lager agrarisch dagonderwijs volgden, ingedeeld naar regionale herkomst (voor de indeling in landbouwgebieden wordt verwezen naar bijlage I).

De lagere land- en tuinbouwscholen worden vrijwel uitsluitend bezet door Noordbrabantse leerlingen. Slechts 2% is van buiten de provincie afkomstig.

De grootste aantallen leerlingen worden geleverd door de gebieden 3 (Zuidwest-Brabant), 5 (Meijerij) en 6 (Peel + Land van Cuijk). Dit zijn tevens de gebieden met de meeste land- en tuinbouwbedrijven. Relateert men het aantal leerlingen aan het aantal bedrijven, dan blijkt, dat het vooral de gebieden 1 (Noordwest-Brabant) en 3 (Zuidwest-Brabant) zijn, die - in verhouding tot het aantal aanwezige land- en tuinbouwbedrijven - relatief de meeste leerlingen leveren. De overige gebieden geven lagere, onderling ongeveer gelijke cijfers te zien.

Men dient overigens wel te bedenken, dat het kengetal "het aantal leerlingen per 100 land- en tuinbouwbedrijven" een zeer ruwe vergelijkingsmaatstaf is. De onderlinge verschillen tussen de gebieden, zoals die uit tabel 9 naar voren komen, kunnen immers óók veroorzaakt zijn door een eventuele ongelijke leeftijdsopbouw van de bedrijfshoofden in de onderscheiden gebieden, door de omstandigheid, dat in het ene gebied meer zoons direct na de lagere school afvloeden dan in een ander gebied, enz. Voorzichtigheid bij de hantering van deze cijfers is dus geboden.

Tabel 9. De leerlingen van de lagere land- en/of tuinbouwscholen naar gebied van herkomst, 1963/64

	L.lb.s.	L.lb. en tb.s.	L.tb.s.	To- taal	Idem p. 100 land-en tuin- bouwbedr.in 1965
Totaalaantal leerlingen 1)	1094	644	619	2357	
Waarvan uit Noordbrabant	1066	644	608	2318	8,4
Idem in %	97	100	98	98	

Waarvan afkomstig uit:					
1. Noord-Westhoek					
W. Langstraat	173	6	58	237	10,3
Biesbosch					
2. O. Langstraat					
Land van Altena	85	32	26	143	7,7
Maaskant					
3. Land van B.o.Z.					
N.W. Zandgronden	95	106	342	543	10,5
Land van Breda					
4. W.Kempen					
O. Kempen	279	71	30	380	7,8
5. Meijerij	253	188	91	532	7,6
6. N. Peelgebied					
Z. Peelgebied	181	241	61	483	7,6
Land van Cuijk					

1) I.v.m. de andere teldatum wijkt het totale aantal leerlingen enigszins af van het aantal, vermeld in hoofdstuk I.

Bron: Ministerie van Landbouw en Visserij.

90% van de leerlingen van de middelbare agrarische scholen is afkomstig uit de provincie Noordbrabant.

Voor het middelbare land- en tuinbouwonderwijs leveren de gebieden 4 (Kempen) en 5 (Meijerij) de meeste leerlingen. In verhouding tot het aantal land- en tuinbouwbedrijven komen de meeste leerlingen echter uit de gebieden 1 (Noordwest-Brabant) en 4 (Kempen). Een zeer laag cijfer geeft gebied 2 te zien. Overigens geldt ook hier, dat men m.b.t. deze cijfers de nodige reserve in acht dient te nemen.

Tabel 10 geeft een indruk van de regionale herkomst van de leerlingen van de middelbare land- en tuinbouwscholen in Noordbrabant.

Tabel 10. De leerlingen van de middelbare land- en tuinbouwscholen naar gebied van herkomst, 1963/64

	M.lb.en tb.s.	Idem per 100 land- en tuinbouwbedrijven in 1965
Totaalaantal leerlingen 1)	456	
Waarvan uit Noordbrabant	412	1,5
Idem in %	90	

Waarvan afkomstig uit:		
1. Noord-Westhoek	} 51	2,2
W. Langstraat Biesbosch		
2. O. Langstraat	} 15	0,8
Land van Altena Maaskant		
3. Land van B.o.Z.	} 78	1,5
N.W.Zandgronden Land van Breda		
4. W. Kempen	} 96	2,0
O. Kempen		
5. Meijerij	95	1,3
6. N. Peelgebied	} 77	1,2
Land van Cuijk Z. Peelgebied		

1) I.v.m. de andere teldatum wijkt het totale aantal leerlingen enigszins af van het aantal, vermeld in hoofdstuk I

Bron: Ministerie van Landbouw en Visserij.

§ 2. De leerlingen naar het beroep van de vader

Uit de gegevens van tabel 11 blijkt, dat er in de afgelopen jaren in toenemende mate zoons van niet-agrariërs naar het agrarische dagonderwijs zijn gegaan. Was in 1959/60 nog slechts 5% van alle leerlingen van de lagere en middelbare land- en tuinbouwscholen uit niet-agrarische kring afkomstig, in 1963/64 was dit percentage gestegen tot 11. Deze toename heeft zich bij alle beschouwde schoolsoorten voorgedaan, het sterkst echter bij de lagere tuinbouwscholen en bij de middelbare land- en tuinbouwscholen.

Zij is - met uitzondering van de lagere landbouwscholen - voor alle andere onderwijsvormen niet alleen relatief, doch ook absoluut. M.a.w. óók het absolute aantal leerlingen, van wie de vader een niet-agrarisch hoofdberoep had, is gestegen en wel van 155 in 1959/60 tot 236 in 1963/64 voor het lager agrarisch dagonderwijs en van 22 tot 54 voor het middelbaar agrarisch dagonderwijs..

Tabel 11. De leerlingen van de lagere en middelbare land- en tuinbouwscholen naar het beroep van vader, 1959/60 en 1963/64

	Aantal leerlingen 1)		Perc. leerlingen, waarvan vader met hoofdberoep					
			land- of tuinbouwer		land- of tuinarb.		niet-agrariër	
	1959	1963	1959	1963	1959	1963	1959	1963
	1960	1964	1960	1964	1960	1964	1960	1964
L.lb.s.	1926	1094	96	94	1	2	3	4
L.lb.tb.s.	641	644	92	91	1	1	7	8
L.tb.s.	541	619	85	72	6	5	9	23
Totaal lager agr. dagonderwijs	3108	2357	93	88	2	2	5	10
M.lb.(tb.)s.	438	452	93	85	2	3	5	12
Totaal agr. dagonderwijs	3546	2809	92	87	3	2	5	11

1) In verband met de andere teldatum wijkt het totale aantal leerlingen enigszins af van het aantal, vermeld in hoofdstuk I.

Bron: Ministerie van Landbouw en Visserij.

Het is niet zonder meer duidelijk, waaraan deze toegenomen belangstelling uit niet-agrarische kring moet worden toegeschreven. Ten einde meer inzicht te krijgen in de achtergronden van dit verschijnsel werden gesprekken gevoerd met enkele schooldirecteuren. Daarbij kwamen de volgende veronderstellingen naar voren.

Eén van de belangrijkste verklaringsgronden is vermoedelijk het feit, dat het tuinbouwonderwijs de meest geschikte opleiding vormt voor een aantal beroepen in de sector van aanleg en onderhoud van plantsoenen, recreatieterreinen e.d. Hierbij schijnt in toenemende mate beroep te worden gedaan op tuinbouwkundig geschoolden (en met name op hen, die kennis van de sierteelt bezitten). Deze veronderstelling sluit goed aan bij de uitkomsten van tabel 11, waaruit immers bleek, dat vooral op de lagere tuinbouwscholen het percentage leerlingen van niet-agrarische herkomst sterk is gestegen.

Verder oefent vermoedelijk ook de gedachte later in de open lucht te kunnen werken een zekere aantrekkingskracht uit. Minder gunstig ten slotte is de omstandigheid, dat sommige zoons van niet-agrariërs land- of tuinbouwonderwijs zijn gaan volgen, waarschijnlijk omdat hun intellectuele capaciteiten voor een HBS-, Gymnasium- of ULO-opleiding tekortschoten.

§ 3. De vooropleiding van de leerlingen

M.b.t. de vooropleiding van de leerlingen zullen wij alleen aandacht schenken aan de middelbare land- en tuinbouwscholen. Wat het lager agrarisch onderwijs betreft, mag men aannemen, dat thans vrijwel alle leerlingen rechtstreeks van de lagere school naar de lagere land- en tuinbouwschool gaan.

Enige jaren geleden werd voor toelating tot de lagere land- en tuinbouwschool nog als eis gesteld, dat men zeven klassen lager onderwijs had gevolgd, waardoor een aantal leerlingen eerst, of de zevende klas van de lagere school deed, een jaar de brugklas van het lager agrarisch onderwijs volgde, of een jaar naar de ULO ging. Thans geldt als toelatingseis zes klassen lager onderwijs. Hierdoor is een directe aansluiting op de lagere school verkregen.

Bij het middelbaar land- en tuinbouwonderwijs is deze een vanzelfsprekende uniformiteit m.b.t. de vooropleiding niet aanwezig. Toch hebben de meeste leerlingen - 70% in het schooljaar 1963/64 - een agrarische vooropleiding genoten. Opvallend is, dat het percentage leerlingen met een niet-agrarische vooropleiding in de periode 1959/60 - 1963/64 is gestegen van 14% tot 28%.

Het is overigens niet onmogelijk, dat deze toeneming voor een deel samenhangt met de in de vorige paragraaf gesignaleerde stijging van het percentage leerlingen, afkomstig uit niet-agrarische kring. Het is immers denkbaar, dat het vooral deze leerlingen zijn, die een niet-agrarische vooropleiding hebben genoten.

Tabel 12. De leerlingen van de middelbare land- en tuinbouwscholen naar vooropleiding, 1959/60 en 1963/64

Vestigingsplaats van de school	Aant. leerl. 1)		Percentage leerl. met vooropleiding					
			agrarische		niet-agrar.		geen of onbek.	
	1959 1960	1963 1964	1959 1960	1963 1964	1959 1960	1963 1964	1959 1960	1963 1964
Boxtel	100	90	94	75	0	21	6	4
Breda (landb.)	} 92	72	} 70	51	} 18	44	} 12	5
Breda (tuinb.)		65		80		20		0
Cuijk	55	51	73	76	20	24	7	0
Eersel	-	38	-	65	-	35	-	0
Helmond	69	33	84	81	13	13	3	6
Oss	50	50	90	80	10	20	0	0
Roosendaal	72	53	53	52	28	44	19	4
Totaal	438	452	78	70	14	28	8	2

1) I.v.m. de andere teldatum wijkt het totale aantal leerlingen enigszins af van het aantal, vermeld in hoofdstuk I.

Bron: Ministerie van Landbouw en Visserij.

§ 4. De bestemming van de gediplomeerde leerlingen

Een interessante vraag is, welke de bestemming is van de leerlingen van het lager en middelbaar agrarisch onderwijs na het verlaten van de school. De tabellen 13 en 14 geven hierover enige informatie. Vooraf zij echter opgemerkt, dat de desbetreffende gegevens direct na het afstuderen zijn opgenomen. Dit houdt uiteraard in, dat nadien wijzigingen kunnen zijn opgetreden of nog zullen optreden.

Blijkens tabel 13 gaat 47% van de gediplomeerden van de lagere land- en tuinbouwscholen op een land- of tuinbouwbedrijf werken, voor het merendeel ongetwijfeld op het bedrijf van de ouders, 35% ontvangt een verdere agrarische opleiding (nl. 32% middelbaar en 3% overige land- of tuinbouwonderwijs). Een niet-agrarisch beroep of een niet-agrarische opleiding wordt door 3% van de afgestudeerden gekozen. Bij deze cijfers dient overigens te worden bedacht, dat zij in werkelijkheid waarschijnlijk hoger zullen liggen, aangezien van een naar verhouding vrij groot aantal gediplomeerden de bestemming niet bekend was.

Beziet men de verschillen tussen de drie onderscheiden schooltypen, dan valt op, dat het aantal afgestudeerde leerlingen, dat in een niet-zelfstandige positie op een land- of tuinbouwbedrijf gaat werken, relatief gezien bij de l.tb.s. aanmerkelijk hoger ligt dan bij de l.lb.s. en de l.lb.tb.s. Daar staat tegenover, dat naar verhouding minder l.tb.s.-leerlingen doormerken naar het middelbaar agrarisch onderwijs.

Tabel 13. De bestemming van de leerlingen van de lagere land- en/of tuinbouwscholen, 1963/64

	L.lb.s.	L.lb.tb.s.	L.tb.s.	Totaal
Aantal afgestudeerden	289	155	153	597
Landbouw (onzelfst.)	43%	42%	27%	39%
Tuinbouw (onzelfst.)	1	1	27	8
Landbouw (zelfst.)	-	2	-	1
Tuinbouw (")	-	-	1	0
Bloemisterij (onzelfst.)	-	-	7	2
M.lb.s.	32	32	-	24
M.tb.s.	3	10	15	8
Ov. agr. onderwijs	2	2	7	3
Niet-agr. beroep	0	2	3	1
Niet-agr. onderwijs	3	2	2	2
Onbekend	16	7	11	12

Bron: Ministerie van Landbouw en Visserij.

Minder gedetailleerd zijn de gegevens t.a.v. de bestemming van de gediplomeerden van het middelbaar agrarisch onderwijs. Ook hier gaat een groot gedeelte van de leerlingen (50%) na het verlaten van de school op het ouderlijk bedrijf werken, 4% wordt land- of tuinbouwarbeider, 14% studeert verder, terwijl 15% een niet-agrarisch beroep kiest. Zeer waar-

schijnlijk betreft het hier voor het merendeel nauw aan de landbouw verwante beroepen .

Tabel 14. De bestemming van de leerlingen van de middelbare land- en tuinbouwscholen, 1963/64

Aantal afgestudeerden	195
Ouderlijk bedrijf	50%
Verdere studie	14%
Land-of tuinarbeider	4%
Niet-agrarisch	15%
Onbekend	17%

HOOFDSTUK III

Bezetting en capaciteit van het agrarisch onderwijs

In hoofdstuk I is gebleken, dat het aantal leerlingen, dat agrarisch dag-onderwijs volgt, in de afgelopen jaren aanzienlijk is gedaald. Op de vraag in hoeverre de capaciteit van het onderwijsapparaat zich aan het verminderde leerlingenaantal heeft aangepast, zal in § 1 nader worden ingegaan. In § 2 worden enkele gedachten over de mogelijke toekomstige ontwikkeling geformuleerd.

§ 1. Bezetting en capaciteit

Hoe is de verhouding tussen de bezetting van het agrarische onderwijs-apparaat en haar capaciteit? Om deze vraag te kunnen beantwoorden zullen eerst de bezetting en de capaciteit moeten worden gedefinieerd en berekend.

Onder de bezetting van het agrarisch onderwijsapparaat verstaan wij het aantal leerlingen, dat hetzij lager agrarisch onderwijs hetzij middelbaar agrarisch onderwijs volgt. De hier bedoelde aantallen zijn vermeld in hoofdstuk I.

Onder de capaciteit van het agrarisch onderwijsapparaat verstaan wij het aantal leerlingen, dat de lagere en de middelbare agrarische scholen kunnen opnemen. De totale onderwijscapaciteit van de provincie wordt bepaald door:

- a). het totale aantal klassen
- b). het gewenste aantal leerlingen per klasse (25 resp. 20 leerlingen 1)).

De totale capaciteit van het agrarische onderwijsapparaat wordt nu verkregen door a en b met elkaar te vermenigvuldigen.

De resultaten van de berekeningen zijn weergegeven in de tabellen 15 (zie blz. 24) (lager agrarisch onderwijs) en 16 (zie blz. 25) (middelbaar agrarisch onderwijs).

1) Het meest wenselijke aantal leerlingen per klasse is moeilijk vast te stellen. Volgens enkele door ons geraadpleegde onderwijsdeskundigen zou dit ongeveer 25 leerlingen per klas zijn.

Een aantal van 20 leerlingen zou echter ook nog te verdedigen zijn.

Uit de cijfers van tabel 15 blijkt, dat de lagere agrarische onderwijsinstellingen in Noordbrabant enige overcapaciteit vertonen.

Tabel 15. Bezetting en capaciteit van het lager agrarisch onderwijs in Noordbrabant

	1963/ 64	1966/ 67	1967/ 68
1. Gewenst aantal leerlingen per klasse = 25 leerlingen			
= Bezetting	2431	1804	1820 1)
= Capaciteit	3500	2800	2500
= Bezetting in % van de capaciteit (bezettingsgraad)	69	64	72
2. Gewenst aantal leerlingen per klasse = 20 leerlingen			
= Bezetting	2431	1804	1820 1)
= Capaciteit	2800	2240	2000
= Bezetting in % van de capaciteit (bezettingsgraad)	87	80	91

1). Voorlopige cijfers.

Deze overcapaciteit is niet alleen aanwezig bij een gewenst aantal leerlingen per klasse van 25, doch ook - zij het uiteraard in mindere mate - bij 20 leerlingen per klasse. De berekening voor 1967/ 68 is gebaseerd op de voorlopige cijfers van het aantal leerlingen in het schooljaar 1967/ 68. Daar de definitieve cijfers over het algemeen lager zijn dan de definitieve die elk jaar op 1 januari worden vastgesteld, is de overcapaciteit voor het schooljaar 1967/ 68 zeer waarschijnlijk iets groter dan in tabel 15 is aangegeven. Overigens mag er wel van worden uitgegaan, dat het capaciteitssurplus ten opzichte van 1966/ 67 enigszins zal zijn afgenomen als gevolg van het feit, dat aan het einde van het schooljaar 1966/ 67 7 land- en/of tuinbouwscholen zijn opgeheven (nl. Dussen, Hilvarenbeek, Hoogerheide, Mierlo-Hout, Oude Molen, Westerhoven en Zevenbergen) 1).

Een interessant punt is de vraag, of er zich ten aanzien van de bezettingsgraad verschillen voordoen tussen de drie schooltypen van het lager agrarisch dagonderwijs (lagere landbouwscholen, lagere land- en tuinbouwscholen en lagere tuinbouwscholen). Daartoe is voor de schooljaren 1966/ 67 en 1967/ 68 (op basis van de voorlopige gegevens m.b.t. het aantal leerlingen) de bezettingsgraad van de 3 schooltypen afzonder-

1). Aan het begin van het schooljaar 1967/ 68 is één nieuwe school gesticht (nl. te Tilburg).

lijk berekend.

Het blijkt, dat de lagere landbouwscholen - uitgaande van 25 leerlingen per klasse - een bezettingsgraad hadden van 57% in 1966/ 67 en van 65% in 1967/ 68. Voor de lagere land- en tuinbouwscholen was de bezettingsgraad 74% resp. 76% en voor de lagere tuinbouwscholen 73% resp. 83%. Uitgaande van 20 leerlingen per klasse bedroegen deze percentages: 69% resp. 81% voor de lagere landbouwscholen; 92% resp. 95% voor de lagere land- en tuinbouwscholen; 91% resp. 103% voor de lagere tuinbouwscholen.

De lagere landbouwscholen hebben dus een aanzienlijk groter capaciteitsoverschot dan de lagere land- en tuinbouwscholen en de lagere tuinbouwscholen. Tegen de achtergrond van de wel zeer snelle daling van het aantal leerlingen van de lagere landbouwscholen, is deze conclusie overigens niet zo verwonderlijk.

Tenslotte nog een enkel woord over de middelbare land- en tuinbouwscholen. Zoals blijkt uit de cijfers van tabel 16, is hier - althans in het schooljaar 1966/ 67 - geen capaciteitsoverschot aanwezig. Indien men uitgaat van een gewenst leerlingenaantal van 20, dan is zelfs het tegendeel het geval.

Tabel 16. Bezetting en capaciteit van het middelbaar agrarisch onderwijs in Noordbrabant

	1963/64	1966/67
1. Gewenst aantal leerlingen per klasse = 25 leerlingen		
= Bezetting	452	528
= Capaciteit	525	525
= Bezetting in % van de capaciteit (bezettingsgraad)	86	101
2. Gewenste aantal leerlingen per klasse = 20 leerlingen		
= Bezetting	452	528
= Capaciteit	420	420
= Bezetting in % van de capaciteit (bezettingsgraad)	108	125

§ 2. Enkele gedachten over de mogelijke toekomstige ontwikkeling

Het is allesbehalve eenvoudig om een prognose te maken van de toekomstige deelneming aan - en daarmee van de bezetting van - het lager en middelbaar land- en/of tuinbouwonderwijs. Desondanks is in het onderstaande getracht om hierover globaal iets te zeggen. Het spreekt vanzelf, dat een en ander met de nodige reserve moet worden opgevat.

Allereerst het lager agrarisch onderwijs. In hoofdstuk I constateerden

wij, dat zich in de achter ons liggende jaren bij het lager land- en tuinbouwonderwijs een vrij snelle daling van het aantal leerlingen heeft voltrokken. Gezien de te verwachten afnemings van het aantal zoons dat in de landbouw zal gaan werken, lijkt het waarschijnlijk, dat het aantal leerlingen verder zal dalen. Hier komt nog bij, dat - zoals uit Hoofdstuk II bleek - het aantal leerlingen bij het middelbaar land- en tuinbouwonderwijs met een niet agrarische vooropleiding is toegenomen. Dit kan eveneens een vermindering van het leerlingenaantal van het lager agrarisch onderwijs tot gevolg hebben.

Hier staat echter tegenover, dat nog steeds verscheidene thuis meewerkende zoons niet of onvoldoende geschoold zijn. 1) Blijkens de arbeidskrachtentelling van december 1962 had in Noordbrabant 18% van de meewerkende zoons van 21 en 22 jaar in het geheel geen agrarisch onderwijs genoten, 16% uitsluitend één of meer agrarische cursussen, 50% lager agrarisch onderwijs en 13% middelbaar of hoger vakonderwijs. Voor de meewerkende zoons van 23 en 24 jaar bedroegen deze percentages resp. 14%, 20%, 52% en 14%. Dit betekent dus, dat van de zoons van 21-24 jaar 34% in het geheel geen agrarisch onderwijs had gevolgd of slechts één of meer cursussen 2). Dit percentage heeft echter betrekking op die meewerkende zoons, die in 1962 21 t/m 24 jaar waren en van wie de onderwijs- en beroepskeuze dus een aantal jaren geleden heeft plaatsgehad.

Daar juist in de afgelopen jaren in dit opzicht het een en ander is veranderd, mag men veronderstellen, dat in de lagere leeftijdsklassen het percentage meewerkende zoons, dat in het geheel geen agrarisch onderwijs heeft genoten of slechts één of meer cursussen, thans lager is dan 34%. 3)

-
- 1) Wij gaan hierbij uit van de min of meer algemeen aanvaarde norm, dat de meewerkende zoons-de latere boeren en tuinders- minstens lager agrarisch dagonderwijs zouden moeten hebben gevolgd.
 - 2) Het merendeel van deze zoons had ook geen voortgezet niet-agrarisch onderwijs ontvangen. Uit het L.E.I.-rapport "Het boerenzoonsvraagstuk in de Noordbrabantse zand- en rivierkleigebieden" blijkt, dat slechts 20% van de in 1962 in de land- en tuinbouw werkende boeren- en tuinderszoons van 20-24 jaar na de lagere school voortgezet niet-agrarisch onderwijs had genoten.
 - 3) Het lijkt gewenst eens te onderzoeken waarom een aantal meewerkende zoons - potentiële bedrijfsopvolgers- in het geheel geen of te weinig land- en tuinbouwonderwijs volgt. Is hier sprake van een onvoldoende intelligentie of is men zich niet bewust van de waarde van een goede opleiding voor het beroep van boer of tuinder ?

Gezien in het licht van deze ontwikkeling is het niet onmogelijk, dat dit percentage in de komende jaren opnieuw verder zal dalen. Als zodanig zou dit de deelneming aan het lager land- en tuinbouwonderwijs kunnen doen toenemen.

Samenvattend kan derhalve worden geconcludeerd, dat op grond van de te verwachten daling van het aantal zoons dat in de landbouw gaat werken alsmede op grond van de toenemende voorkeur bij het middelbaar agrarisch onderwijs voor een niet-agrarische vooropleiding, een verdere vermindering van het aantal leerlingen van het lager agrarisch dagonderwijs in de lijn der verwachtingen ligt, maar dat deze tendens wordt tegengewerkt door de te verwachten stijging van het percentage zoons dat lager vakonderwijs zal volgen. Of deze ontwikkelingen per saldo zullen resulteren in een vermindering of een toeneming van het aantal leerlingen aan de lagere agrarische scholen, is moeilijk te voorspellen, al is het o.i. waarschijnlijker dat het aantal leerlingen nog verder zal dalen. Overigens kan er nog op worden gewezen, dat wijzigingen in de opzet en het leerprogramma en - in verband hiermee - een grotere belangstelling van anderen dan toekomstige boeren en tuinders van invloed kunnen zijn op de ontwikkeling van het aantal leerlingen.

Of - indien het aantal leerlingen inderdaad vermindert - het aantal scholen verder zal moeten worden ingekrompen, kan niet zonder meer worden gezegd. Er moet immers ook met andere factoren - zoals de bereikbaarheid van de scholen - rekening worden gehouden.

Wat het middelbaar agrarisch onderwijs betreft, lijkt het op grond van de ontwikkeling in de afgelopen vier jaren niet onwaarschijnlijk dat het aantal leerlingen in de toekomst verder zal toenemen. Gezien de reeds hoge bezettingsgraad op deze scholen, moet het niet uitgesloten worden geacht dat t.z.t. een capaciteitsvergroting noodzakelijk wordt.

Samenvatting

1. Inleiding

In de afgelopen jaren is in de provincie Noordbrabant het aantal leerlingen, dat agrarisch onderwijs volgt, sterk gedaald. Om hieromtrent nader geïnformeerd te worden, verzocht de Sociaal-Economische Werkgroep van de Provinciale Raad voor de Bedrijfsontwikkeling in de Landbouw in Noordbrabant het Landbouw-Economisch Instituut een onderzoek in te stellen waarbij aandacht zou moeten worden besteed aan de volgende punten:

- a. Hoe heeft zich in de afgelopen jaren het leerlingenaantal van de verschillende vormen van agrarisch onderwijs in Noordbrabant ontwikkeld ?
Welke verschuivingen hebben zich hierbij tussen de onderscheiden vormen van agrarisch onderwijs voorgedaan ?
 - b. Hoe staat het met de regionale en sociale herkomst, de vooropleiding en de bestemming van de leerlingen ?
 - c. Is de capaciteit van het agrarisch onderwijsapparaat in voldoende mate afgestemd op het huidige aantal leerlingen dat land- en tuinbouwonderwijs volgt ?
2. De ontwikkeling van de deelneming aan het land- en tuinbouwonderwijs in Noordbrabant van 1959/'60 tot 1966/'67

Uit onderstaande tabel blijkt in de eerste plaats dat het totaal aantal leerlingen in de periode 1959/60 tot 1965/66 aanzienlijk is gedaald nl. met 37%, hetgeen neerkomt op een gemiddelde jaarlijkse afnemng van 6,1%.

School-of cursusjaar	Aantal leerlingen (indexcijfers)			
	cursussen	lager agr. dagonderwijs	midd.agr. dagonderwijs	totaal
1959/60	100	100	100	100
1960/61	107	92	100	102
1961/62	93	92	90	93
1962/63	70	90	87	77
1963/64	68	78	92	73
1964/65	61	70	101	67
1965/66	59	62	104	63
1966/67	1)	59	107	1)

1) Nog niet bekend.

Het aantal leerlingen van de cursussen is in deze periode met 41% gedaald, terwijl ook het aantal leerlingen van het lager agrarisch dagonderwijs, vooral van de lagere landbouwscholen, sterk is verminderd. Alleen de middelbare land- en tuinbouwscholen geven een toeneming van het aantal leerlingen te zien, althans sinds 1962/63.

3. Verschuivingen in de deelneming aan het agrarisch onderwijs

De daling van het aantal leerlingen van het agrarisch onderwijs is gepaard gegaan met een verbetering van de opleiding der leerlingen. Het aandeel van de lagere en de middelbare land- en tuinbouwscholen in het totale aantal leerlingen 1) steeg nl. van 1959/60 tot 1965/66 van resp. 63% en 10% tot resp. 71% en 19%. Het aandeel van de algemene cursussen liep terug van 27% tot 10%.

Tevens heeft zich bij het lager en middelbaar onderwijs een verschuiving van landbouw naar tuinbouwonderwijs voltrokken. Zo volgde van de leerlingen in het 3e en 4e leerjaar van de lagere land- en/of tuinbouwscholen in 1961/62 33,6% tuinbouwonderwijs en in 1965/66 40,4%. Bij het middelbaar agrarisch onderwijs volgde in 1959/60 nog slechts 10,8% van het totale leerlingenaantal tuinbouwonderwijs, in 1965/66 was dit gestegen tot 18,2%.

4. De regionale en sociale herkomst en de vooropleiding van de leerlingen van het lagere en middelbare land- en tuinbouwonderwijs

Vanzelfsprekend zijn de leerlingen voor het merendeel afkomstig uit de eigen provincie. Slechts 2% (lager agrarisch onderwijs) respectievelijk 10% (middelbaar agrarisch onderwijs) was afkomstig van buiten Noordbrabant.

De lagere en middelbare agrarische scholen worden voornamelijk bezocht door zoons van boeren en tuinders (87%). Opmerkelijk is, dat het percentage leerlingen uit niet-agrarische kring van 1959/60 tot 1963/64 toenam van 5% tot 11%. Vooral bij het tuinbouwonderwijs is het percentage leerlingen van niet-agrarische herkomst relatief vrij hoog.

De betekenis van de lagere agrarische scholen als vooropleiding voor verder land- en tuinbouwonderwijs is verminderd. Het percentage leerlingen van de middelbare land- en/of tuinbouwscholen, dat een niet-agrarische vooropleiding genoot, steeg namelijk van 14% in 1959/60 tot 28% in 1963/64.

Het is niet onmogelijk, dat deze stijging voor een deel samenhangt met de zojuist geconstateerde toeneming van het percentage leerlingen, afkomstig uit niet-agrarische kring.

1). Excl. leerlingen van de speciale cursussen.

5. De bezetting en de capaciteit van het lager en middelbaar agrarisch onderwijs

Het lager agrarisch onderwijs in Noordbrabant vertoont een zekere overcapaciteit. Stelt men het wenselijke aantal leerlingen per klas op 25, dan is de bezetting van de lagere land- en/of tuinbouwscholen slechts 64% van de capaciteit (schooljaar 1966/67) resp. 72% 1) (schooljaar 1967/68). Het capaciteitssurplus is het grootst bij de lagere landbouwscholen. Bij de gecombineerde lagere land- en tuinbouwscholen is dit surplus geringer. Baseert men zich op een leerlingenaantal van 20 per klas, dan is de overcapaciteit uiteraard geringer. De bezettingsgraad bedraagt dan voor het lager agrarisch onderwijs resp. 80% (schooljaar 1966/67) en 91% 1) (schooljaar 1967/68).

Bij het middelbaar agrarisch onderwijs is geen capaciteitsoverschot aanwezig. Bij een leerlingenaantal van 25 per klas is de bezettingsgraad 101%. Indien men uitgaat van een leerlingenaantal van 20 per klas, dan bedraagt de bezettingsgraad zelfs 125%.

6. Enkele gedachten over de mogelijke toekomstige ontwikkeling

Wat de toekomstige deelneming aan het lager agrarisch dagonderwijs betreft, zouden wij onder alle voorbehoud het volgende willen opmerken. Gezien de vermoedelijke afnemings van het aantal zoons dat in de landbouw gaat werken en gezien de toenemende voorkeur voor een niet-agrarische vooropleiding bij de leerlingen van het middelbaar agrarisch onderwijs mag men waarschijnlijk verwachten, dat het aantal leerlingen van het lager land- en tuinbouwonderwijs in de komende jaren nog verder zal dalen. Hier staat tegenover, dat verscheidene thans meewerkende zoons - de toekomstige boeren en tuinders - niet of onvoldoende geschoold zijn 2). Het is niet onmogelijk, dat in de komende jaren naar verhouding meer zoons agrarisch onderwijs zullen gaan volgen, hetgeen als zodanig tot vergroting van het aantal leerlingen van de lagere land- en tuinbouwscholen zou kunnen leiden.

Het lijkt ons echter het meest waarschijnlijk, dat de daling van het aantal leerlingen zich ook in de naaste toekomst zal voortzetten. Wel moet volledigheidshalve nog worden opgemerkt, dat veranderingen in de opzet en het leerprogramma en een hieruit voortvloeiende grotere belangstelling uiteraard van invloed kunnen zijn op het aantal leerlingen.

- 1). Gebaseerd op de voorlopige cijfers over het aantal leerlingen van de lagere agrarische scholen.
- 2). Het lijkt gewenst eens te onderzoeken, waarom een aantal meewerkende zoons - potentiële bedrijfsopvolgers - niet of onvoldoende agrarisch onderwijs volgt.

Of bij een vermindering van het aantal leerlingen het aantal scholen verder zal moeten worden ingekrompen, kan niet zonder meer gezegd worden. Er moet immers ook met andere factoren- zoals de bereikbaarheid van de scholen- rekening worden gehouden.

Ten aanzien van het middelbaar-agrarisch dagonderwijs mag in de komende jaren een toeneming van het leerlingenaantal worden verwacht gezien de ontwikkeling in de laatste vier jaren. Daar de bezettingsgraad reeds hoog is, zou een stijging van het aantal leerlingen wel eens een capaciteitsuitbreiding noodzakelijk kunnen maken.

BIJLAGE 2

Het aantal leerlingen per lagere landbouwschool, 1959/60 - 1965/66

Vestigingsplaats v.d. school	Aantal leerlingen in het schooljaar							
	1959/60	1960/61	1961/62	1962/63	1963/64	1964/65	1965/66	1966/67
Alphen	84	57	66	61	84	67	61	68
Andel	72	74	67	80	63	69	61	b)
St.Anthonis	61	85	81	76	b)	-	-	-
Beers	64	54	52	53	b)	-	-	-
Berlicum	99	64	74	66	66	56	49	51
Bladel	61	60	91	73	68	70	68	70
Deurne	77	79	74	56	49	42	54	66
Eersel	93	79	a)	-	-	-	-	-
Etten	-	-	-	-	c)	64	56	55
Gemert	87	86	95	99	86	83	82	89
Haaren	51	48	a)	-	-	-	-	-
Heesch	79	79	75	70	48	67	58	52
Hilvarenbeek	70	65	60	59	59	52	52	17
Hoogerheide	67	53	60	58	58	50	41	35
Maarheeze	67	69	64	61	a)	-	-	-
Made	70	66	43	28	14	a)	-	-
Megen	16	a)	-	-	-	-	-	-
Mierlo-Hout	39	b)	-	-	-	-	-	-
St.Oedenrode	52	43	37	a)	-	-	-	-
Oirschot	85	80	102	85	68	49	41	47
Oude Molen	26	30	34	42	36	31	20	9
Raamsdonkveer	83	56	75	80	76	67	59	62
Rucphen	43	58	48	45	a)	-	-	-
Schaljk	67	50	64	54	43	a)	-	-
Sprang-Capelle	17	10	11	a)	-	-	-	-
Steenbergen	68	57	68	56	61	59	63	56
Uden	69	67	77	a)	-	-	-	-
Udenhout	73	69	102	105	85	66	51	51
Veghel	54	50	28	94	70	64	48	31
Vierlingsbeek	64	19	a)	-	-	-	-	-
Westerhoven	45	37	62	58	41	32	20	8
Zevenbergen	37	40	42	47	43	28	15	10
Totaal	1940	1684	1652	1506	1118	1016	899	777

a) Opgeheven.

b) Lagere land- en tuinbouwschool geworden (zie bijlage 3).

c) Voorheen lagere land- en tuinbouwschool.

Bron: Ministerie van Landbouw en Visserij.

BIJLAGE 3.

Het aantal leerlingen per lagere land- en tuinbouwschool, 1959/60 - 1965/66

Vestigingsplaats v.d. school	Aantal leerlingen in het schooljaar							
	1959/60	1960/61	1961/62	1962/63	1963/64	1964/65	1965/66	1966/67
Andel	-	-	-	-	-	-	c)	74
St. Anthonis	-	-	-	c)	89	81	87	81
Beers	-	-	-	c)	66	56	56	48
Breda	-	26	46	75	b)	-	-	-
Eindhoven	63	b)	-	-	-	-	-	-
Etten	85	91	98	93	94	d)	-	-
Hulst	65	52	73	82	78	93	70	44
Mierlo-Hout	c)	51	70	71	83	73	65	36
Mill	65	66	65	b)	-	-	-	-
Schijndel	83	77	88	109	104	97	79	85
Someren	81	72	84	84	91	91	76	77
Ulvenhout	83	64	61	67	a)	-	-	-
Vlijmen	94	84	77	94	81	85	75	70
Totaal	619	583	662	675	686	576	508	515

a) Opgeheven

b) Lagere tuinbouwschool geworden (zie bijlage 4).

c) Voorheen lagere landbouwschool (zie bijlage 2).

d) Lagere landbouwschool geworden (zie bijlage 2).

Bron: Ministerie van Landbouw en Visserij.

BIJLAGE 4.

Het aantal leerlingen per lagere tuinbouwschool, 1959/60 - 1965/66

Vestigingsplaats v.d. school	Aantal leerlingen in het schooljaar							
	1959/60	1960/61	1961/62	1962/63	1963/64	1964/65	1965/66	1966/67
Bergen op Zoom	78	63	57	69	66	61	53	45
Boekel	84	88	87	79	88	66	55	45
Breda	-	-	-	b)	75	71	64	69
Dussen	58	67	66	62	42	37	26	9
Eindhoven	b)	44	67	89	75	78	97	112
Mill	-	-	b)	48	a)	-	-	-
Oudenbosch	94	105	69	59	58	57	52	55
Princenhage	112	97	83	80	114	113	104	105
Zundert	120	124	120	116	109	89	77	72
Totaal	546	588	549	602	627	572	528	512

a) Opgeheven.

b) Voorheen lagere land- en tuinbouwschool (zie bijlage 3).

Bron: Ministerie van Landbouw en Visserij.

BIJLAGE 5.

Het aantal leerlingen per middelbare landbouw (en tuinbouw) school, 1959/60 - 1965/66

Vestigingsplaats v.d. school	School- type	Aantal leerlingen in het schooljaar							
		1959/60	1960/61	1961/62	1962/63	1963/64	1964/54	1965/66	1966/67
Boxtel	landb.	100	109	79	80	90	100	90	91
Breda	"	93	75	67	64	72	62	57	56
	tuinb.	53	53	51	55	65	86	93	110
Cuijk	landb.	55	59	74	61	51	60	70	76
Eersel	"	-	-	16	29	38	34	35	39
Helmond	"	69	68	44	36	33	41	61	65
Oss	"	50	51	47	48	50	51	37	37
Roosendaal	"	72	75	64	56	53	62	66	54
Totaal	landb.	492	490	442	429	452	496	509	528

Bron: Ministerie van Landbouw en Visserij en N.C.B.